

Papildoma informacija apie rastus palaikus ir partizanų kovas Jūžintuose

Iš NKVD ataskaitų matyti, kad beveik nuo pat antrosios sovietų okupacijos pradžios Jūžintų partizanai labai aktyviai priešinosi komunistų valdžiai, taip tęsdami laisvės kovų tradicijas: Jūžintai garsėjo ir 1863 m., ir 1941 m. sukilimuose.

Jau 1944 lapkričio 7-ą partizanai bandė išlaisvinti Jūžintus nuo raudonųjų okupantų, dalyvavo kituose susidūrimuose su sovietų kariuomene, o 1945 balandžio – gegužės mėnesiais ši valsčiaus centrá šturmavo dar tris kartus. Pulta buvo net 1945 gegužės 9-ą, kai sovietų imperija šventę pergalę Antrajame pasauliniame kare, taip pabrėžiant, kad Lietuvoje šis karas tęsiasi.

NKVD pranešimuose rašoma, kad išlaisvinimo operacijose dalyvavo nuo 40 iki 70 gerai ginkluotų vyrų (sprendžiant iš įvairių šaltinių, tai buvo 1941-ųjų sukilimo dalyvių Edvardo Trano, Antano Baukio, Prano Kemeklio-*Tévo*, Jono Černiaus, Motiejaus Paškonio-*Don Kichoto* vadovaujami būriai), o iš viso Jūžintų apylinkėje, anot okupantų, 1945 metais veikė apie 150 laisvės kovotojų, besislapstančių Dusetų girioje. Išsigandę tokio pasipriešinimo Rokiškio NKVD-istai į pagalbą pasikvietė kaimyninės Latvijos NKVD pasienio pulką ir, remdamiesi savo agentų žiniomis, surengė gausias partizanų paieškas, kurių aukos ir rastos buvusiose Jūžintų bulviaduobėse.

Vienoje duobėje atkasti palaikai keturių Trano būrio partizanų, žuvusių 1945 rugpjūčio 23 Dauliūnų miške: 35-erių būrio vado Edvardo Trano, jo žmonos brolio – 22-ųjų Vytauto Dičiaus ir dviejų kol kas neatpažintų partizanų (manoma, kad vienas jų gali būti Jonas Tijūnėlis, tačiau, nelikus artimesnių giminaičių, to DNR tyrimais nepavyko įrodyti). Iš palaikų sužalojimų, NKVD pažymų ir liudininkų prisiminimų matyti, kad Trano būrys, gindamasis kulkosvaidžiu, automatais, granatomis įnirtingai priešinosi apie 8 valandas, o galiausiai nebetekę vilties vyrai susisprogdino bunkeryje. Užkasdami kūnus okupantai šalia vado E. Trano kojos padėjo nesprogusią granatą – matyt, tam, kad atbaidytų tuos, kas bandytų partizanus palaidoti garbingai.

Kitoje duobėje rasti penki palaikai: keturių partizanų, besislapsčiusių bunkeryje Vazajaus ežero pakrantėje – 16-mečio Leono ir 23-ųjų jo brolio Broniaus Pajedų, 19-mečio Napalio Kušlio ir 23-ųjų Albino Kilo, taip pat 19-mečio Stanislovo Vanago iš Pūškonių kaimo. Visi penki žuvo 1945 birželio 26-os rytą. S. Vanagą, paryčiui grįžusį į namus, NKVD-istai atsekė pagal rasotoje žolėje paliktus pėdsakus ir sušaudę atvežė į Jūžintus. Kaluciškių kaimo jaunuoliai, kaip rašo Jūžintų NKVD leitenantas Roškov'as, „buvo nukauti ginkluoto pasipriešinimo metu“, konfiskuoti jų 4 šautuvai bei 8 granatos, tuo tarpu NKVD Rokiškio vadas kapitonas Petrov'as savo pažymoje mini tik 2 šautuvus ir 15 šovinių.

Jūžintų gyventojų teigimu, kol nuogi jaunuolių kūnai gulėjo numesti miestelio aikštėje, nužudytojo tėvas Tadas Kušlys kartu su kaimynais paskubomis pagamino karstus, bet okupantai jį uždarė į daboklę, o partizanus sumetė į buvusią bulviaduobę. Kad tėvai negalėtų sūnų išsikasti ir žmoniškai palaidoti, ant palaikų užmetė spygliuotos vielos gabalą ir užrideno stambius akmenis iš išgriautos Jūžintų kapinių tvoros. Nepaisydami grasinimų, tėvai visgi naktį bandė išsikasti vaikus, tačiau plikomis rankomis nepajėgė nuridenti akmenų.

Trečioje duobėje rasti palaikai dviejų moksleivių iš Norkūnų kaimo, kurie buvo nužudyti 1945 liepos 10-ą, nes slapstėsi nuo prievartinio ėmimo į okupantų kariuomenę: 18-metis Jonas Matuzonis ir 21-erių Pranas Staškevičius. Jonas, sužinojęs, kad kaimas apsuptas NKVD-istų,

bandė pasislėpti namuose palėpėje, bet buvo surastas ir nušautas, o Pranas nušautas, kai bandė pabėgti iš apsupties.

Kitose duobėse rastų ketverių palaikų kol kas nepavyko identifikuoti, jų DNR yra saugomi duomenų bazėje.

**Edvardas Tranas
būrio vadas
1910-1945**

Edvardas Tranas gimė 1910 lapkričio 19 d. Užubalių kaime, augo 11 vaikų šeimoje: 5 seserys ir 5 broliai. Trano tėvas Justinas turėjo mažai žemės, šeima buvo neturtinga, Edvardas anksti įsidarbino samdiniu stambaus ūkininko Dičiaus ūkyje ir būdamas 27-erių vedė ketveriais metais jaunesnę Antaniną Dičiūtę. Vestuvių proga Antaninos dėdė jauniesiems padovanojo malūną, tad Tranas tapo malūnininku, o po metų Tranams gimė duktė Nijolė-Angelė.

Pirmąją sovietų okupaciją Edvardas sutiko karingai, dalyvavo 1941-ųjų Birželio sukilime, kartu su bendražygiais išlaisvindamas Jūžintus nuo komunistų. Neigiamai Edvardas vertino ir vokiečių okupaciją, kurios metu rinko žinias apie vokiečių kariuomenę bei kolaboruojančius su naciais. 1944-ais sugrįžus sovietams, po kelių mėnesių pasitraukė į ginkluotą pogrindį, kur subūręs savo būrį kartu su Don Kichoto būriu iš Zarasų rajono, vadovaujamu Motiejaus Paškonio, bei Antano Baukio būriu 1944 lapkričio 7 d. bandė išlaisvinti Jūžintus nuo komunistų. Lapkričio 25 d. Kamajų šile Edvardas Tranas, kaip Jūžintų partizanų atstovas, dalyvavo pasitarime dėl Rokiškio partizanų vienijimosi.

Trano būrys platino du pagrindinius laikraščius „Partizanas“ ir „Nepriklausomybės keliu“, atsisaukimus, raginančius gyventojus priešintis raudoniems okupantams, taip pat buvo aktyvus kovose, 1944–1945-aisiais ne kartą bandydamas išlaisvinti Jūžintus bei kitus Rokiškio miestelius.

1945 rugpjūčio 23 apie 6 val. ryte į pagalbą atsiųstas Rygos NKVD pasienio pulkas apsupo Trano bunkerį Dauliūnų miške, tačiau paslapčia jo užimti nepavyko – prasidėjo mūšis. NKVD-istų duomenimis, mūšis truko apie 8 val., vietinių liudijimu, „įpusėjus diena pasigirdo duslus sprogimo garsas ir šūviai nutilo“. NKVD-istai ataskaitose gyrėsi, kad sunaikino „būrio vadą, šaulį Traną ir dar tris“ (tarp kurių buvo ir Trano žmonos brolis Vytautas Dičius), paėmė kulkosvaidį, automatą, 5 šautuvus, du pistoletus, 7 granatas. Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad Tranas buvo sužeistas į koją (šeivikaulį) ir į galvą (pakaušį), taip pat patyrė stiprų smūgį – matyt, bunkeryje sprogo granatai.

Tą pačią dieną okupantai suvarė jūžintiškius prie bažnyčios, kur grasino, kad visų partizanų rėmėjų laukia toks pat likimas.

Edvardo žmona Antanina Dičiūtė-Tranienė po vyro žūties metus slapstėsi, bet buvo suimta Kaune ir kaip partizanų ryšininkė 8 metams įkalinta lageryje Kemerovo srityje.

**Vytautas Dičius
1923-1945**

Vytautas Dičius gimė 1923 liepos 6 d. Neliūbiškio kaime, ūkininkų šeimoje: tėvas – Vincentas, mama – Anelė Girgždaitė-Dičienė, turėjo brolių ir tris seseris. Tėvas mirė, kai Vytautui buvo treji metukai, tad šiam jau būnant paaugliu teko perimti šeimos galvos pareigas ir vadovauti 40 ha ūkiui.

Iš pirmos sovietų okupacijos gerai žinodamas, kaip komunistai žiūri į stambius ūkininkus, bei nenorėdamas prievarta eiti į priešų kariuomenę, 1944 metais įstojo į Trano

partizanų būrį, dalyvavo mūšiuose laisvinant Jūžintus, kol žuvo 1945 rugpjūčio 23 d. Dauliūnų miške, būdamas 22-ejų.

Antropologiniais tyrimais Dičiaus sužeidimų nustatyti nepavyko, tad darytina prielaida, kad jis žuvo nuo stipraus smūgio po granatos sprogo bunkeryje.

Bronius Pajeda
1922-1945

Leonas Pajeda
1929-1945

Bronius Pajeda ir septyneriais metais jaunesnis brolis Leonas Pajeda gimė ir augo Kaluciškių kaime ūkininkų šeimoje, turėjusioje keturis sūnus.

Pagal NKVD-istų pažymą, broliai, vengdami prievartinės karinės tarnybos okupantų kariuomenėje, 1944 metais įstojo į Baukio vadovaujamą partizanų būrį ir dalyvavo šio būrio operacijose. 1945-ais broliai kartu su Napaliu Kušliu ir Albinu Kilu pasislėpė Vazajaus ežero pakrantėje įrengtame bunkeryje, į kurį įėjimas buvo prie pat vandens, per seno medžio drevę. 1945 birželio 26 d. (kitais duomenimis – birželio 24 d.) NKVD-istai apsupo bunkerį ir visus jaunuolius iššaudė. Išgirdę šūvius prie bunkerio atskubėjo brolių Pajedų tėvai, bet jau buvo per vėlu.

Pagal antropologinius duomenis, 23-ejų Broniui buvo šauta į dešinę plaštaką ir į galvą, 16-ečiui Leonui – į dubenį, burną, ir krūtinę.

Po dvejų metų Pajedų turtas buvo konfiskuotas, o tėvas Juozas ištremtas į Sibirą, kur mirė Tomsko srityje. Po ketverių metų brolis Albinas buvo suimtas ir septynerius metus kalėjo lageryje Komijoje. Mamai Natalijai su mažuoju Lionginu pavyko nuo tremties pasislėpti pas gimines ir pažįstamus.

Albinas Kilas
1922-1945

Albinas Kilas gimė Kalučiškių kaime, ūkininkų Petro ir Marijonos šeimoje, turėjo brolių Petrą. Kadangi tėvas mirė dar Albinui negimus, šiam kartu su broliu teko anksti pradėti ūkininkauti.

Vengdamas prievartinės tarnybos okupantų kariuomenėje, Albinas pasislėpė miške (greičiausiai priklausė Baukio partizanų būriui), o prasidėjus okupantų siautėjimams su kitais trimis jaunuoliais slėpėsi netoli savo namų, bunkeryje Vazajaus ežero pakrantėje.

1945 birželio 26-ą NKVD kariuomenė bunkerį apsupo, tris A. Kilo bendražygius sušaudė iškart, o jį patį nusivarė į netoliese esančius namus. Atsiklaupusi ant kelių mama maldavo budelių pasigailėti, bet šie atvarė Albiną atgal prie bunkerio ir užmušė dviem šūviais į galvą.

Lygiai po ketverių metų, 1949 birželio 26 d. mama ir brolis buvo ištremti į Sibirą, į Irkutsko sritį, jų turtas konfiskuotas. Grįžo 1957-aisiais.

Napalys Kušlys
1926-1945

Napalys Kušlys gimė 1926 birželio 8 d. Nečiūnų kaime, ūkininkų šeimoje, turėjo jaunesnę seserį: abu vaikai baigė Duokiškio pradžios mokyklą. Napalys buvo nagingas ir veiklus – pats pasigamino lagaminą mokyklon, apsodino sodybą eglėmis.

Vengdamas prievartinės tarnybos okupantų kariuomenėje, pasislėpė miške – pagal NKVD-istų pažymą priklausė Pranciškaus Vanago būriui, o prasidėjus okupantų siautėjimams, su kitais trimis jaunuoliais slėpėsi bunkeryje Kaluciškių kaime. 1945 birželio

26-ą bunkerį NKVD kariuomenė apsupo ir N. Kušlį sušaudė su kitais bendražygiais. Pagal antropologinius duomenis, N. Kušliui buvo šauta į kaklą ir virš smilkinio.

Jūžintiškių teigimu, po egzekucijos NKVD-istai nusifotografavo šalia jaunuolių kūnų.

Sušaudytųjų kūnus okupantai liepė tėvui Tadaui nuvežti į Jūžintus, kur sumetė ant grindinio, išrengė ir niekino. Už tai, kad pagamino sūnui ir jo draugams karstus, Tadas Kušlys buvo areštuotas ir įmestas į Jūžintų daboklę. Mama Karolina su dukra Aldona pabėgo iš namų ir ilgai slapstėsi pas gimines. Nuo tremčių Kušliams pavyko pasislėpti, bet jų turtas buvo konfiskuotas.

Stanislovas Vanagas 1926-1945

Stanislovas Vanagas gimė ir augo Pūškonių kaime, ūkininkų šeimoje, turėjo jaunesnį brolį ir seserį. Tėvas buvo kaimo veterinaras.

Stanislovas buvo muzikalus, grojo armonika, turėjo gražų balsą. 1945 birželio 26 d. paryčiais NKVD-istai, įtardami Stanislovą ryšiais su partizanais, apsupo Vanagų namus, išvertė miegantį vaikiną iš lovos ir nusivarė prie Dauliūnų kapinaičių užmušė šūviu į galvą. Po to kūną nuvežė į Jūžintus ir numetė šalia keturių jaunuolių, nušautų prie Kaluciškių kaimo bunkerio. Savo ataskaitoje NKVD-istai parašė, kad Kaluciškių bunkeryje rado ir sunaikino penkis „besipriešinančius banditus“.

1948 gegužės 22 d. visa Stanislovo šeima – tėvas Adomas, motina Kostė, brolis Napalys ir sesuo Stanislava – buvo ištremti į Sibirą, į Krasnojarską, iš kur grįžo pavieniui tik po 9–18 metų.

Jonas Matuzonis 1927-1945

Jonas Matuzonis gimė ir augo Norkūnų kaime vidutinių ūkininkų Vinco ir Karolinos šeimoje, turėjo du vyresnius brolius ir seserį. Mokėsi Kaune technikos mokykloje.

Vengdamas prievartinės tarnybos okupantų kariuomenėje, Jonas nesiregistravo, o 1945 liepos 10 d., sužinojęs apie jaunų vyrų paieškas Norkūnų kaime, pasislėpė namuose ant aukšto po ten sukrautais nemintų linų pėdais.

Liudininkų teigimu, sribų vadas jį surado, nušovė ir numetė kūną žemyn. Antropologiniai duomenys patvirtina šį liudijimą: Jonas Matuzonis buvo nušautas šūviu į pakaušį, jam nustatyti kaukolės, raktikaulio, mentės ir pirmojo šonkaulio lūžiai. Sribų nurodymu tėvas Vincas buvo priverstas sūnaus kūną vežimu nuvežti į Jūžintus, kur 18-metis moksleivis Jonas Matuzonis buvo įmestas į bulvių duobę kartu su kitu moksleiviu iš Norkūnu – Pranu Staškevičiumi. NKVD ataskaitose apie šį nusikaltimą nepavyko aptikti jokių pranešimų.

Pranas Staškevičius 1923-1945

Pranas Staškevičius gimė ir augo Norkūnų kaime ūkininkų Mato ir Teresės šeimoje, turėjo seserį Anelę, kuri mirė 17 metų gimdydama dvynukes: viena iš dvynukių išgyveno.

Vengdamas prievartinės tarnybos okupantų kariuomenėje, Pranas nepakluso įsakymui registruotis. 1945 liepos 10 d. rytą prie namų pjovė žolę, kai išgirdo, kad kaime siaučia sribai ir NKVD-istai. Išsigandęs puolė bėgti, bet nesėkmingai: pagal antropologinius tyrimais nustatytus sužeidimus galima daryti išvadą, kad į 22-ą Praną automatu buvo paleista

šūvių serija, iš kurių vienas – į pakaušį. Prano kūnas buvo nuvežtas į Jūžintus, kur kartu su kitu moksleiviu Jonu Matuzoniu buvo įmestas į bulvių duobę. NKVD ataskaitose apie šį nusikaltimą nepavyko aptikti jokių pranešimų.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras